

~~F VIII/2, 110~~

E III/711

FILOZOFSKA FAKULTETA - UNIVERZA V LJUBLJANI

Vladimir Klemenčič

KLASIFIKACIJA OBČIN SRS PO RAZMERJU MED DELEŽEM TERITORIJA S
FUNKCIONALNO IN NEFUNKCIONALNO REGIONALNO DEMOGRAFSKO STRUKTURO

Ljubljana, 1972

lv. st. 20

Delo "Klasifikacija občin SRS po razmerju med deležem teritorija s funkcionalno in nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo" je bila izdelana s finančno podporo Filozofske fakultete.

Raziskavo je opravil dr. Vladimir Klemenčič, redni profesor. Karte in grafikone je izdelala Božena Antonić, analitik.

KLASIFIKACIJA OBČIN SRS PO RAZMERJU MED DELEŽEM TERITORIJA S FUNKCIONALNO IN NEFUNKCIONALNO REGIONALNO DEMOGRAFSKO STRUKTURO

Uvod

Hiter gospodarski in družbeni razvoj po drugi svetovni vojni spremlja zelo dinamična socialna in prostorska mobilnost prebivalstva, kar je značilno za demografski proces ob razkroju klasične agrarne in oblikovanju industrijske družbe.

V Sloveniji je razdobje po drugi svetovni vojni čas intenzivnega razkroja klasične agrarne strukture prebivalstva in oblikovanja strukture prebivalstva moderne industrijske družbe. Ta proces je povzročil intenzivno socialno in prostorsko mobilnost ter spremembo v demografski strukturi prebivalstva in sistema poselitve prebivalstva Slovenije. Nekdaj sklenjeno in homogeno, pretežno agrarno slovensko podeželje, se je zaradi različne intenzivnosti uveljavljanja elementov industrijske družbe regionalno-demografsko zdiferenciralo. Meja med mestom in podeželjem se je v demografski strukturi močno zabrisala. Okoli mest so se izoblikovala sklenjena, pretežno neagrarna demografska območja, ki so po svoji prebivalstveni strukturi že močno podobna strukturi prebivalstva mest. Odročna, večinoma hribovita območja, so ostala agrarna in se po svoji prebivalstveni strukturi razlikujejo od strukture prebivalstva mest odnosno od njihovih gravitacijskih območij. Iz odročnih področij se je prebivalstvo že v glavnem razselilo in naselilo v mestih ter njihovih demografsko že urbaniziranih gravitacijskih območjih.

V te selitve se vključuje predvsem mlado prebivalstvo. Zato odročna področja lahko označujemo kot področja odseljevanja, sta-

ranja in praznenja ter odmiranja agrarnega prebivalstva, mesta in njihova gravitacijska območja pa kot področja doseljevanja, pomlajevanja in koncentracije neagrarnega prebivalstva.

Na slovenskem podeželju, ki je imelo še pred dvema desetletjema enotno funkcionalno agrarno demografsko strukturo, je agrarno prenaseljeno prebivalstvo obvladovalo ves kmetijski gospodarski prostor z nerazvitimi proizvajalnimi sredstvi. V novejšem času so se pa že izoblikovale zone, kjer prebivalstvo zaradi demografskega odmiranja ne more več obvladovati agrarnega gospodarskega prostora, na drugi strani pa so nastala območja koncentracije prebivalstva, kjer so zaradi neustrezne poselitve prebivalstva in neustrezne razporeditve industrijskih ter infrastrukturnih objektov že nastala gospodarsko sicer razvita območja, ki že ponekod dobivajo značaj neustreznega, človeškemu zdravju škodljivega okolja.* 1/

Prostorska zdiferenciranost Slovenije po demografskih procesih je tako močna, da so se že izoblikovali tem procesom odgovarjajoči tipi demografskih področij s funkcionalno in z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. Stihiji prepuščeno oblikovanje območij z deformirano regionalno demografsko strukturo je že doseglo tako kritično fazo, da bomo morali pri regionalnem prostorskem planiranju upoštevati demografsko strukturo prebivalstva kot zelo pomemben prostorsko-relevanten dejavnik nadaljnjega regionalnega prostorskega razvoja v SR Sloveniji.

* 1/

Vladimir Klemenčič: Prostorska diferenciacija in razkroj stare klasične agrarne strukture prebivalstva v Sloveniji, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani /Tipkopis/, Ljubljana 1971, 20 str.

Vsebinska raznolikost demografskih procesov tako po posameznih delih SR Slovenije kot po posameznih delih občin je lahko odraz doslej še v slovenski geografiji slabše raziskanih činiteľjev pokrajine, gospodarske, politične ali prirodnogeografske narave, ali še bolje povedano, rezultat odnosov med družbo in naravo v procesu oblikovanja industrijske družbe na doseženi stopnji ekonomskega in tehnološkega razvoja v SR Sloveniji. To je rezultat bolj ali manj stihiji prepuščenega regionalnega razvoja, pri čemer stopata zlasti v razvoju pokrajine močno v ospredje dosedanja neustrezni koncept kmetijske ter odsotnost demografske politike.

Demografski procesi in klasifikacija občin v SR Sloveniji

Teritoriji občin v SR Sloveniji zavzemajo obsežen prostor, ki je po regionalnih demografskih strukturah prostorsko zdiferenciran na tipe demografskih področij in sicer že do take mere, da nam ta regionalna demografska zdiferenciranost lahko služi za osnovo klasifikacije občin v SR Sloveniji. Klasifikacija občin po notranji regionalno-demografski zdiferenciranosti nam je zato lahko tudi dobro izhodišče za regionalno-prostorsko planiranje, zlasti pri urejanju problemov odmiranja pokrajine in pri usmerjanju teritorialne urbanizacije. Klasifikacija občin je lahko zasnovana na analizi demografske zonalne izoblikovanosti in je za geografijo Slovenije in za regionalno-prostorsko planiranje njenega teritorija koristna zato, ker nam lahko služi kot merilo za opredeljevanje stopnje ogroženosti posameznih delov občin.

Podatki o mehanični in naravni rasti prebivalstva ter o deležu kmečkega prebivalstva so nam dober pokazatelj za tak način re-

gionalizacije teritorijev občin. Velik obseg teritorija SR Slovenije, ki ima s stališča gospodarstva in izrabe zemlje nefunkcionalno demografsko strukturo, nas opozarja na kritično stanje demografske strukture na sorazmerno velikem teritoriju SR Slovenije. Prav zato nam mora biti klasifikacija občin, ki je zasnovana na indeksu razmerja med območji občin s funkcionalno in območji občin z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo, dobra osnova pri usmerjanju regionalno-gospodarskega in regionalno-socialnega razvoja, saj sta lahko praznenje ali koncentracija prebivalstva po področjih opozorilo za tendence gospodarskega razvoja, ki so že privedle ali pa vodijo k oblikovanju neustreznega človekovega okolja.

Ta raziskava je le poizkus klasifikacije občin po demografskih procesih ali po medsebojnem razmerju obsega teritorija tipov regionalnih demografskih področij in je sestavni del odnosno samostojno poglavje dolgoletnih raziskav geografije prebivalstva Slovenije. * 2/, * 3/, * 4/

* 2/

Vladimir Klemenčič: Geografija prebivalstva Slovenije, Geografski vestnik XLIV /je v tisku/, Ljubljana 1972.

* 3/

Vladimir Klemenčič: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 135-220.

* 4/

Vladimir Klemenčič: Einer am Beispiel von Slowenien vorgenommener Versuch einer Klassifikation von Gemeinden, von räumlicher Differenzierung nach der Bevölkerungsmobilität. /3 kartogrami in kartami v prilogi./, Geographical Papers, št. 1, Zagreb 1970, str. 129-143.

Demografski kriteriji za klasifikacijo občin SR Slovenije

Velike razlike v gospodarski in družbeni razvitosti med posameznimi področji in med občinami SR Slovenije so narekovale Skupščini SR Slovenije sprejetje zakona za pomoč slabše razvitim občinam. Pri tem so bili kot kriterij upoštevani narodni dohodek na prebivalca, odstotek kmečkega in odstotek zaposlenega prebivalstva. Med nerazvite občine so šteli občine, ki imajo letno manj kot 5.000 ND narodnega dohodka na prebivalca in več kot 40% kmečkega prebivalstva, ter manj kot 20% aktivnega prebivalstva, zaposlenega izven kmetijstva. Po teh kriterijih je bilo za obdobje 1971-1975 priznanih 11 občin v SR Sloveniji za nerazvite: Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Murska Sobota, Ormož, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Trebnje, Črnomelj in Ptuj. S takim kriterijem so bile prav gotovo izbrane za nerazvite tiste občine, ki že vsa povojna leta kažejo znake gospodarskega zaostajanja tudi v drugih družbenogeografskih potezah, ki so se pokazale pri vseh tistih geografskih študijah, ki so zajemale celotno Slovenijo, zlasti v Vrišerjevih in Kokoletovih študijah o centralnih krajih in njihovih gravitacijskih zaledjih in v Ilešičevi študiji o neenaki gospodarski razvitosti Slovenije. * 5/, * 6/, * 7/

-
- * 5/ Dr. Igor Vrišer: - Mala mesta v SR Sloveniji. Problemi njihovega obstoja in nadaljnje razvoja, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 7-166. - Centralna naselja v Jugoslaviji, Ekonomska revija XIX, Ljubljana 1968, str. 395-430.
- * 6/ Vladimir Kokole: Centralni kraji v SR Sloveniji. Problemi njihovega omrežja in njihovih gravitacijskih območij, Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 5-112.

V Klemenčičevi študiji "Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva" se je pokazalo, da se je že do leta 1961 Slovenija zdiferencirala na območja zon, ki so izven zon dnevne migracije delovne sile, na območja zon z močno dnevno migracijo in na območja zon s šibko dnevno migracijo delovne sile. * 3/

Najnovejše raziskave Inštituta za geografijo univerze v Ljubljani o rasti prebivalstva v času 1953-1961 in 1961-1969, o prirodni rasti prebivalstva med letoma 1962-1968, ter o deležu kmečkega prebivalstva po katastrskih občinah v letu 1969, nam že dajejo prve osnove za tipologijo demografskih področij SR Slovenije na sploh in za rajonizacijo SR Slovenije po tipih demografskih področij.

Konstantno, že dve desetletji trajajoče nazadovanje števila prebivalstva v posameznem kraju, v katastrski občini ali na širšem območju občine, nam je prav gotovo opozorilo za neustrezne človekove življenjske pogoje. Če se le temu v istem kraju, v isti katastrski občini ter na širšem ali ožjem območju občine pridruži še večja umrljivost od rodnosti, nas to z gotovostjo opozarja, da so to pogoji za življenje že tako

* 3/

Vladimir Klemenčič: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 135-220.

* 7/

Svetozar Ilešič: Die wirtschaftsgeographische Struktur Sloweniens in regionaler Sicht, Mitteilungen der Österreichischen geographischen Gesellschaft, Band 112, Heft 1, Wien 1970, str. 56-77.

neugodni, da se je zaradi konstantnega nazadovanja števila prebivalstva in odseljevanja že tako poslabšala demografska struktura, da se tamkajšnje prebivalstvo ne more več samo obnavljati po prirodni poti.

Sorazmerno visok odstotek kmečkega prebivalstva, ki presega 40% vsega naseljenega prebivalstva po naseljih, po katastrskih občinah ali po ožjih ali širših območjih občin, opozarja na gospodarsko in socialno nerazvitost področja. Toda, v kolikor v takih območjih število prebivalstva v zadnjih dveh desetletjih le skromneje raste ali nazaduje odnosno stagnira, rodnot pa je v zadnjem desetletju še vedno večja od umrljivosti, opozarja le-to na agrarno prenaseljenost ali na to, da se tamkajšnje kmečko prebivalstvo še vedno lahko obnavlja po naravni poti.

Med znake pozitivnih tendenc demografskega razvoja po posameznih krajih katastrskih občin ter ožjih ali širših območjih občin sodijo naraščanje števila prebivalstva, večja rodnot od umrljivosti ter delež kmečkega prebivalstva, ki je nižji od 40%.

Konstantno nazadovanje števila prebivalstva, nižja umrljivost od rodnoti ter odstotek kmečkega prebivalstva, ki je večji od 40%, so znaki nefunkcionalne regionalne demografske strukture. Čim večje je število omenjenih kazateljev, tem višja je stopnja nefunkcionalnosti regionalne demografske strukture.

Konstantno naraščanje števila prebivalstva, večja rodnot od umrljivosti in delež kmečkega prebivalstva, ki je nižji od 40%, so znaki funkcionalnosti regionalne demografske strukture. Čim večja sta mehanična in naravna rast prebivalstva in čim manjši

je delež kmečkega prebivalstva, tem večja je funkcionalnost regionalne demografske strukture.

Tako lahko ločimo dva tipa demografskih področij:

- a/ tip demografskega področja s funkcionalno regionalno demografsko strukturo,
- b/ tip demografskega področja z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo.

Skupen obseg katastrskih občin ali zon s funkcionalno demografsko strukturo na teritorijih občin odgovarja obsegu teritorija občin, ki že imajo bolj ali manj urbanizirano regionalno demografsko strukturo, za katero je značilna koncentracija neagrarnega prebivalstva.

Skupen obseg katastrskih občin ali zon z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo na teritorijih občin odgovarja obsegu teritorija občin, ki ima demografsko strukturo, za katero sta značilna deagrarnizacija in praznenje prebivalstva.

Tip demografskega področja z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo lahko glede na prostorski učinek razdelimo na tri podtipe:

- a/ na demografsko absolutno ogrožena področja;
- b/ na demografsko relativno ogrožena področja;
- c/ na demografsko neogrožena, pretežno agrarna področja.

Za tip področja s funkcionalno regionalno demografsko strukturo je karakteristično, da je imel leta 1969 manj kot 40% kmečkega prebivalstva, med letoma 1962-1968 večjo rodnost od umrljivosti, med letoma 1953-1961 in 1961-1969 pa je izkazoval tendence po naraščanju števila prebivalstva. Označujemo ga tudi kot demografsko neogroženo, pretežno neagrarno področje.

Demografsko absolutno ogrožene so posamezne katastrske občine ali zone katastrskih občin, ki kažejo med obdobjema 1953-1961 in 1961-1969 znake konstantnega nazadovanja števila prebivalstva, med letoma 1962-1968 večjo umrljivost od rodnosti, v letu 1969 pa so imele več kot 40% kmečkega prebivalstva.

Demografsko relativno ogrožene so bile posamezne katastrske občine /k. o./ ali zone katastrskih občin, ki so kazale med obdobjema 1953-1961 in 1961-1969 znake nazadovanja števila prebivalstva, med letoma 1962-1968 pa so imele rodnost še vedno nekoliko večjo od umrljivosti, leta 1969 pa so imele večinoma več kot 40% kmečkega prebivalstva.

Demografsko neogrožene, pretežno agrarne katastrske občine ali zone k.o., so pa tiste, ki so izkazovale med obdobjema 1953-1961 in 1961-1969 znake nazadovanja ali stagnacije števila prebivalstva, a so imele še vedno nekoliko večjo rodnost od umrljivosti, v letu 1969 pa so imele več kot 40% kmečkega prebivalstva.

Demografsko neogrožene, pretežno neagrarne katastrske občine ali zone katastrskih občin so pa tiste, ki so izkazovale med letoma 1953-1961 in 1961-1969 znake močnejše rasti prebivalstva, med letoma 1962-1968 večjo rodnost od umrljivosti ter so imele leta 1969 manj kot 40% kmečkega prebivalstva.

T I P I R E G I O N A L N I H D E M O G R A F S K I H P O D R O Č I J S R S L O V E N I J E

Zap. št.	Občine SR Slovenije	Z NEFUNKCIONALNO REGIONALNO DEMOGRAFSKO STRUKTURO				S PUNK. REG. DEMOGR. STRUKT.				
		z absolut. ogroženo reg. demogr. strukt.		z relat. ogrož. region. demografsko strukturo		s pretežno agr., neogr. reg. demogr. struk.		z neogr. reg. demogr., pretežno neagrarno strukt.		SKUPAJ v ha
		SKUPAJ v ha	v %	SKUPAJ v ha	v %	SKUPAJ v ha	v %	SKUPAJ v ha	v %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Ajdovščina	4.997	21,4	1.269	5,4	4.688	20,0	12.444	53,2	23.398
2.	Brežice	3.802	14,1	5.722	21,4	8.636	32,2	8.648	32,3	26.808
3.	Celje	321	1,4	3.706	16,2	4.612	20,1	14.306	62,3	22.945
4.	Cerknica	2.555	9,0	10.112	35,7	2.406	8,5	13.223	46,8	28.296
5.	Crnomelj	6.021	19,9	9.760	32,3	1.772	5,8	12.707	42,0	30.260
6.	Domžale	3.008	12,5	4.346	18,1	5.300	22,1	11.337	47,3	23.991
7.	Dravograd	589	5,6	748	7,2	5.071	48,3	4.087	38,9	10.495
8.	Gor. Radgona	2.913	13,9	3.980	19,0	8.302	39,5	5.786	27,6	20.981
9.	Grosuplje	3.363	9,8	7.571	22,0	7.146	20,8	16.338	47,4	34.418
10.	Hrastnik	-	-	855	14,6	-	-	4.988	85,4	5.843
11.	Idrija	10.236	29,7	7.326	21,3	5.941	17,3	10.898	31,7	34.401
12.	Il. Bistrica	4.192	20,0	5.959	28,4	2.116	10,1	8.726	41,5	20.993
13.	Izola	-	-	1.115	39,1	-	-	1.738	60,9	2.853
14.	Jesenice	1.121	11,0	2.377	23,4	-	-	6.671	65,6	10.169
15.	Kamnik	1.154	6,4	4.937	27,2	2.007	11,1	10.022	55,3	18.120
16.	Kočevje	9.447	23,8	19.955	50,2	500	1,3	9.805	24,7	39.707
17.	Koper	13.812	51,6	2.285	8,5	2.992	11,2	7.685	28,7	26.774
18.	Kranj	464	1,4	2.871	8,4	1.652	4,9	29.073	85,3	34.060
19.	Krško	8.456	26,0	444	1,4	9.946	30,5	13.712	42,1	32.558
20.	Laško	5.355	21,4	3.876	15,5	4.718	18,9	11.042	44,2	24.991
21.	Lenart	3.756	18,4	2.648	13,0	10.998	53,9	3.005	14,7	20.407
22.	Lendava	4.632	18,2	1.282	5,0	11.550	45,4	8.008	31,4	25.472
23.	Litija	6.548	20,0	9.582	29,3	2.489	7,6	14.143	43,1	32.762
24.	Lj.- Bežigrad	-	-	134	2,9	-	-	4.504	97,1	4.638
25.	Lj.- Center	-	-	-	-	-	-	454	100,0	454
26.	Lj.- Moste - Polje	-	-	4.640	30,5	-	-	10.561	69,5	15.201
27.	Lj.- Šiška	-	-	1.675	10,7	741	4,8	13.190	84,5	15.606
28.	Lj.- Vič - Rudnik	4.127	9,2	3.905	8,7	12.572	28,2	24.049	53,9	44.653
29.	Ljutomer	2.167	12,1	1.103	6,2	10.952	61,1	3.700	20,6	17.922
30.	Logatec	1.628	15,0	3.281	30,1	1.367	12,6	4.609	42,3	10.885

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
31.	Maribor	4.753	7,6	10.140	16,1	6.884	10,9	41.116	65,4	62.893
32.	Metlika	4.733	43,7	-		1.676	15,4	4.428	40,9	10.837
33.	Mozirje	1.178	3,6	7.493	22,7	11.769	36,0	12.350	37,7	32.790
34.	Murska Sobota	17.871	25,8	8.214	11,8	34.277	49,9	9.046	13,0	69.408
35.	Nova Gorica	15.765	33,4	7.967	16,9	3.654	7,8	19.732	41,9	47.118
36.	Novo mesto	2.259	4,5	11.505	22,7	16.699	32,8	20.358	40,0	50.821
37.	Ormož	3.154	14,9	5.634	26,6	6.758	31,8	5.660	26,7	21.206
38.	Piran	-		1.456	32,7	-		2.996	67,3	4.452
39.	Postojna	4.486	15,2	2.494	8,4	-		22.525	76,4	29.505
40.	Ptuj	11.882	18,4	11.695	18,1	21.111	32,8	19.762	30,7	64.450
41.	Radlje ob Dravi	1.948	6,4	8.582	28,3	9.153	30,3	10.632	35,0	30.315
42.	Radovljica	1.843	10,6	623	3,6	2.860	16,4	12.093	69,4	17.419
43.	Ravne na Koroškem	2.741	11,8	9.241	39,5	3.943	17,3	7.294	31,4	23.219
44.	Ribnica	1.493	11,9	3.819	30,6	3.153	25,2	4.046	32,3	12.511
45.	Sevnica	4.847	16,6	4.063	13,9	6.135	20,9	14.217	48,6	29.262
46.	Sežana	23.945	42,0	17.351	30,5	1.117	1,9	14.553	25,6	56.966
47.	Slov. Gradec	2.520	11,0	5.828	25,4	4.188	18,3	10.452	45,3	22.988
48.	Slov. Bistrica	3.042	9,6	6.748	21,5	6.927	22,2	14.646	16,7	31.363
49.	Slov. Konjice	1.346	6,5	6.675	32,3	5.300	25,6	7.333	35,6	20.654
50.	Šentjur pri Celju	8.000	33,4	2.288	9,5	10.470	43,7	3.216	13,4	23.974
51.	Škofja Loka	4.009	9,2	9.313	21,2	9.633	21,9	20.951	47,7	43.906
52.	Šmarje pri Jelšah	11.359	28,4	5.547	13,9	12.687	31,7	10.407	26,0	40.000
53.	Tolmin	20.993	48,6	305	0,7	5.564	12,9	16.329	37,8	43.191
54.	Trbovlje	-		3.743	65,4	-		1.981	34,6	5.724
55.	Trebnje	1.000	3,5	7.989	28,1	9.085	32,0	10.352	36,4	28.426
56.	Trzin	258	3,8	2.067	30,6	-		4.432	65,6	6.757
57.	Velenje	-		1.258	8,3	777	0,5	13.803	91,2	15.138
58.	Vrhnika	-		1.555	13,2	-		10.249	86,8	11.804
59.	Zagorje ob Savi	896	6,1	4.025	27,3	1.351	9,1	8.499	57,5	14.771
60.	Žalec	4.610	13,6	8.513	25,2	5.749	16,9	14.991	44,3	33.863
SR SLOVENIJA		265.595	16,9	303.595	19,4	328.694	21,0	667.908	42,7	1.565.792

Od skupnega poseljenega teritorija SR Slovenije, ki meri 1.565.792 ha, ima po navedenih kriterijih le 667.908 ha ali 42,7% teritorija funkcionalno regionalno demografsko strukturo odnosno neogroženo regionalno demografsko, pretežno neagrarno strukturo. Ostali poseljeni svet SR Slovenije, ki meri 897.884 ha ali 57,3%, pa ima nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. Od tega teritorija ima absolutno ogroženo regionalno demografsko strukturo 265.595 ha ali 16,9%, relativno ogroženo regionalno demografsko strukturo ima 303.595 ha ali 19,4% teritorija, pretežno agrarno neogroženo regionalno demografsko strukturo pa ima 328.694 ha ali 21,9% poseljenega teritorija SR Slovenije. ^{*/}TABELA)

Če računamo, da imajo regionalno funkcionalno demografsko strukturo le tiste k.o. ali zone k.o., ki so demografsko neogrožene in pretežno neagrarne, potem lahko računamo, da ima regionalno funkcionalno demografsko strukturo le dobre štiri desetine poseljenega teritorija SR Slovenije, šest desetih teritorija pa ima nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo.

^{*/} SR Slovenija obsega 2.025.345 ha površine, od te obsega neposeljeni svet 459.553 ha ali 22,7% površine.

Klasifikacija občin po podtipih demografskih področij v SR Sloveniji z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo

Klasifikacija občin po deležu demografsko absolutno ogroženih območij /KARTA ŠT. 1/

Po deležu površin demografsko absolutno ogroženih teritorijev po posameznih občinah SR Slovenije delimo le-te na štiri tipe:

- 1/ na občine z nadpoprečnim deležem demografsko ogroženih območij /glede na popreček celotne SR Slovenije/, z več kot 18% takega teritorija;
- 2/ na občine s poprečnim deležem demografsko absolutno ogroženih območij, ki imajo od 13% - 18% takega teritorija;
- 3/ na občine z zmernim podpoprečkom deleža demografsko absolutno ogroženih območij, ki imajo od 7% - 13% takega teritorija;
- 4/ na občine z močnim podpoprečkom deleža demografsko absolutno ogroženih območij, ki imajo od 0% - 7% takega teritorija.

Od skupnega števila 60 občin SR Slovenije ima 22 občin od 0%-7%, 19 občin ima več kot 18%, 13 občin ima od 7%-13% in 6 občin ima od 13%-18% demografsko absolutno ogroženega območja. Največji nadpoprečni delež demografsko absolutno ogroženega teritorija imajo v zahodnem delu SR Slovenije naslednje občine: Koper /51,6%/, Sežana /42%/, Nova Gorica /33,4%/, Tolmin /48,6%/, Idrija /29,7%/, Ajdovščina /21,4%/, Ilirska Bistrica /20,0%/, na Notranjskem in Dolenjskem, občini Kočevje /23,8%/, in Črnomelj

/19,9%/, v Spodnjem Posavju občina Videm-Krško /26,0%/, v Savinjski dolini občina Laško /21,4%/, v Severovzhodni Sloveniji občine Ptuj /18,4%/, Lenart /18,4%/, Lendava /18,2%/ in Murska Sobota /25,8%/.

Zmeren nadpoprečen delež demografsko absolutno ogroženega teritorija, med 13% in 18%, imata v Spodnjem Posavju občini Brežice in Sevnica, na Notranjskem krasu občina Postojna, v Savinjski dolini občina Žalec, v Severovzhodni Sloveniji pa občini Gornja Radgona in Ormož.

Zmeren podpoprečen delež demografsko absolutno ogroženega teritorija, od 7% do 13%, imajo na gospodarsko razvitem osrednjem delu Slovenije naslednje občine: Ljubljana - Vič - Rudnik, Domžale, Grosuplje, Škofja Loka, Jesenice in Radovljica na Gorenjskem, na Notranjskem krasu občini Logatec in Ribnica, v Severovzhodni Sloveniji občine Maribor, Slovenjgradec, Ravne na Koroškem ter Ljutomer.

Občine z močnim podpoprečnim deležem demografsko absolutno ogroženega teritorija lahko delimo v tri skupine. Naj omenim, da deset občin SR Slovenije takega teritorija sploh nima. Med temi so v osrednjem razvitem prostoru Slovenije občine Ljubljana-Center, Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-Moste-Polje, Ljubljana-Šiška in Vrhnika, v rudarskem Zasavju občini Hrastnik in Trbovlje, na obalnem področju občini Piran in Izola, ter Velenje v Saleški kotlini.

Manj kot 4% takega teritorija imata občini na gospodarsko razvitem delu osrednje Slovenije, Kranj in Tržič, na Dolenjskem občina Trebnje, v Savinjski dolini občini Celje in Mozirje.

Od 4% - 7% takega teritorija imajo občine Kamnik, Cerknica,

Novo mesto, Zagorje ob Savi, v Severovzhodni Sloveniji pa občini Dravograd in Radlje ob Dravi.

Občine s poprečnim in nadpoprečnim deležem demografsko absolutno ogroženih območij so v glavnem koncentrirane ob zahodni jugoslovansko-italijanski ter na območjih ob slovensko-hrvatski meji. To so občine, ki vključujejo v svoj teritorij obsežnejša območja dinarskokraškega in predalpskega hribovja ter subpanonskega terciarnega gričevja. Ta svet je večinoma izven območij dnevne migracije delovne sile in se je v novejšem času izkazal kot manj primeren za kmetijsko ter infrastrukturno opremljanje in je že v veliki meri zapisan odmiranju prebivalstva, gospodarstva, pa tudi odmiranju kulturne pokrajine.

Klasifikacija občin po deležu demografsko relativno ogroženih območij /KARTA 57.2/

Pri tej klasifikaciji lahko delimo občine SR Slovenije v štiri kategorije:

- 1/ na občine z nadpoprečnim obsegom, nad 22%, demografsko relativno ogroženih območij;
- 2/ na občine s poprečnim obsegom, od 15% - 22%, demografsko relativno ogroženih območij;
- 3/ na občine z zmernim podpoprečnim obsegom, od 7% - 15%, demografsko relativno ogroženih območij;
- 4/ na občine z močnim podpoprečnim obsegom, do 7%, demografsko relativno ogroženih območij.

Nadpoprečen obseg demografsko relativno ogroženih območij ima v SR Sloveniji 25 občin. Poprečen obseg ima 12 občin, zmerno podpoprečen obseg ima 14 občin, močan podpoprečen obseg demografsko relativno ogroženih območij pa ima 9 občin.

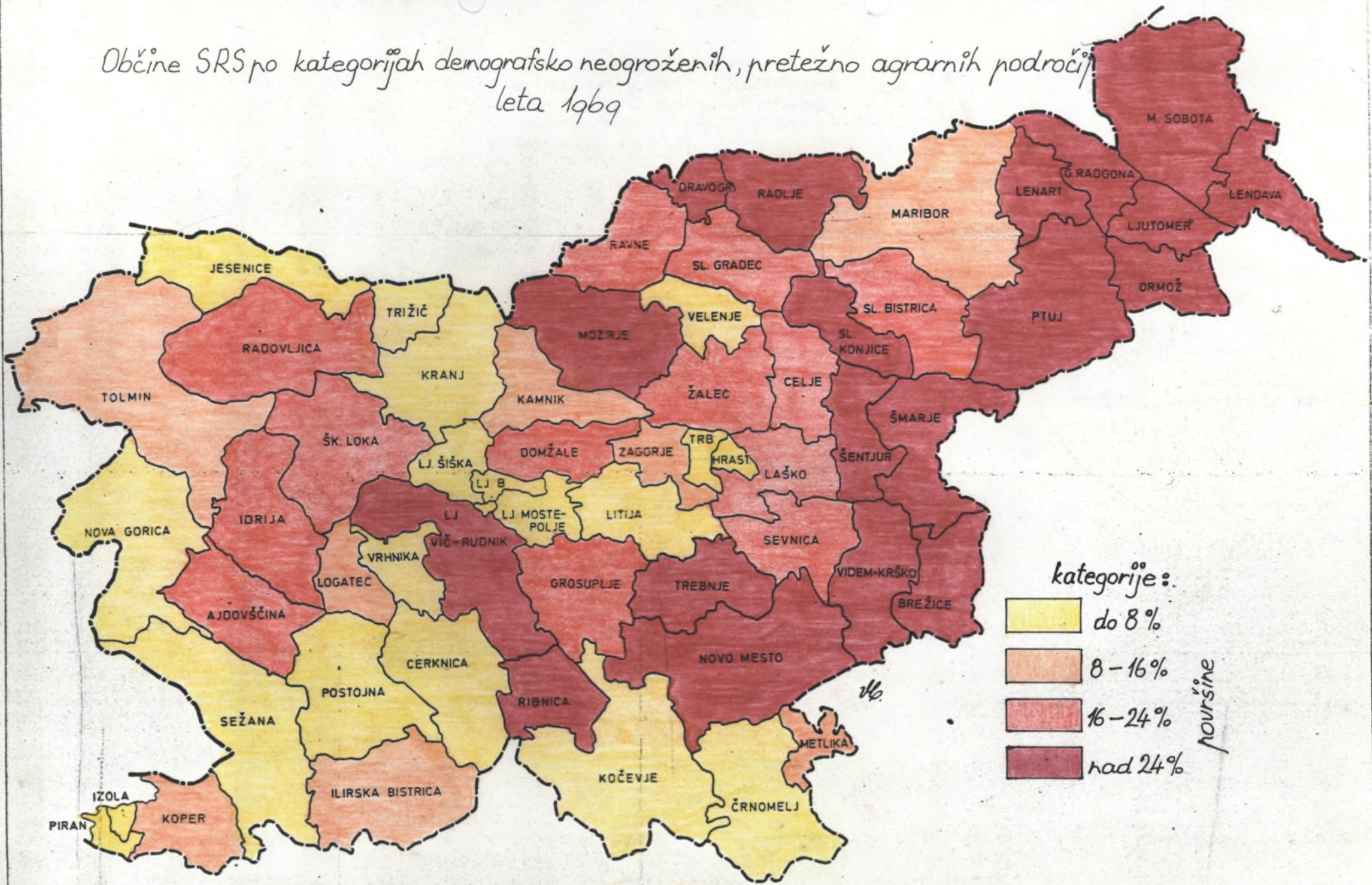
Med občinami z nadpoprečnim deležem demografsko relativno ogroženega teritorija so občine Trbovlje /65,4%/, Kočevje /50,2%/, Ravne na Koroškem /39,5%/ in Izola /39,1%/. Nekaj manj takega teritorija, okoli 30%, imajo občine Ljubljana - Moste - Polje, Tržič, Litija, Ribnica, Cerknica, Trebnje, Ilirska Bistrica, Sežana, Piran, Slovenske Konjice in Radlje ob Dravi. Od 22% do 30% takega teritorija imajo občine Kamnik, Jesenice, Žalec, Mozirje, Slovenjgradec, Zagorje ob Savi in Novo mesto.

Poprečen delež demografsko relativno ogroženega teritorija, od 15% do 22%, imajo občine, ki so gospodarsko različno razvite, tako Maribor, Slovenska Bistrica in Gornja Radgona, Celje, Laško, Domžale, Škofja Loka, Nova Gorica, Idrija, Grosuplje in Brežice.

Zmeren podpoprečen delež demografsko relativno ogroženega teritorija imajo večinoma občine z večjimi zaposlitvenimi kraji: Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Vič-Rudnik, Vrhnika, Kranj, Koper, Postojna, Hrastnik, Velenje in Murska Sobota, poleg teh pa tudi občine, ki imajo le manjše zaposlitvene kraje, na primer občine: Dravograd, Lenart, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah in Sevnica.

Med občine z močnim podpoprečnim deležem demografsko relativno ogroženega teritorija, od 0% do 7%, spadajo tudi zelo različni tipi občin, na primer Ljubljana-Bežigrad in Ljubljana-Center, ki zavzemata izrazito mestni teritorij, Radovljica,

Občine SRS po kategorijah demografsko neogroženih, pretežno agrarnih področij leta 1969

kategorije:

do 8%
8-16%
16-24%
nad 24%

površine

Tolmin, Ajdovščina in Metlika, ki obsegajo obsežen hribovit kraški in predalpski svet, ter občine Krško, Lendava in Ljutomer, ki vključujejo v svoj teritorij obsežen ravninski in gričevnat svet.

Demografsko relativno ogrožena področja so razvrščena zelo raznoliko. Največji delež demografsko relativno ogroženega teritorija imajo tiste občine, ki obsegajo več hribovitega sveta, a imajo hkrati večje ali vsaj srednjevelike zaposlitvene kraje, ki so si izoblikovali v svojih zaledjih zone zmerne dnevne migracije delovne sile. Demografsko relativno ogrožena področja so izrazito prehodne labilne zone. Kakšen bo nadaljnji demografski razvoj v teh zonah ter v kakšni meri se bo v njih pričela oblikovati funkcionalna regionalna demografska struktura, bo močno odvisno od regionalno gospodarsko-planskih posegov.

Klasifikacija občin po deležu demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija v SR Sloveniji /KARTA št. 3/

Po deležu demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, delimo občine SR Slovenije na štiri kategorije:

- 1/ na občine, ki imajo nadpoprečen delež, več kot 24%, demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija;
- 2/ na občine, ki imajo poprečen delež takega ozemlja, od 16% do 24%;
- 3/ na občine, ki imajo zmeren, podpoprečen delež takega teritorija, od 8% do 16%;
- 4/ na občine, ki imajo močan podpoprečen obseg takega teritorija, manj kot 8%.

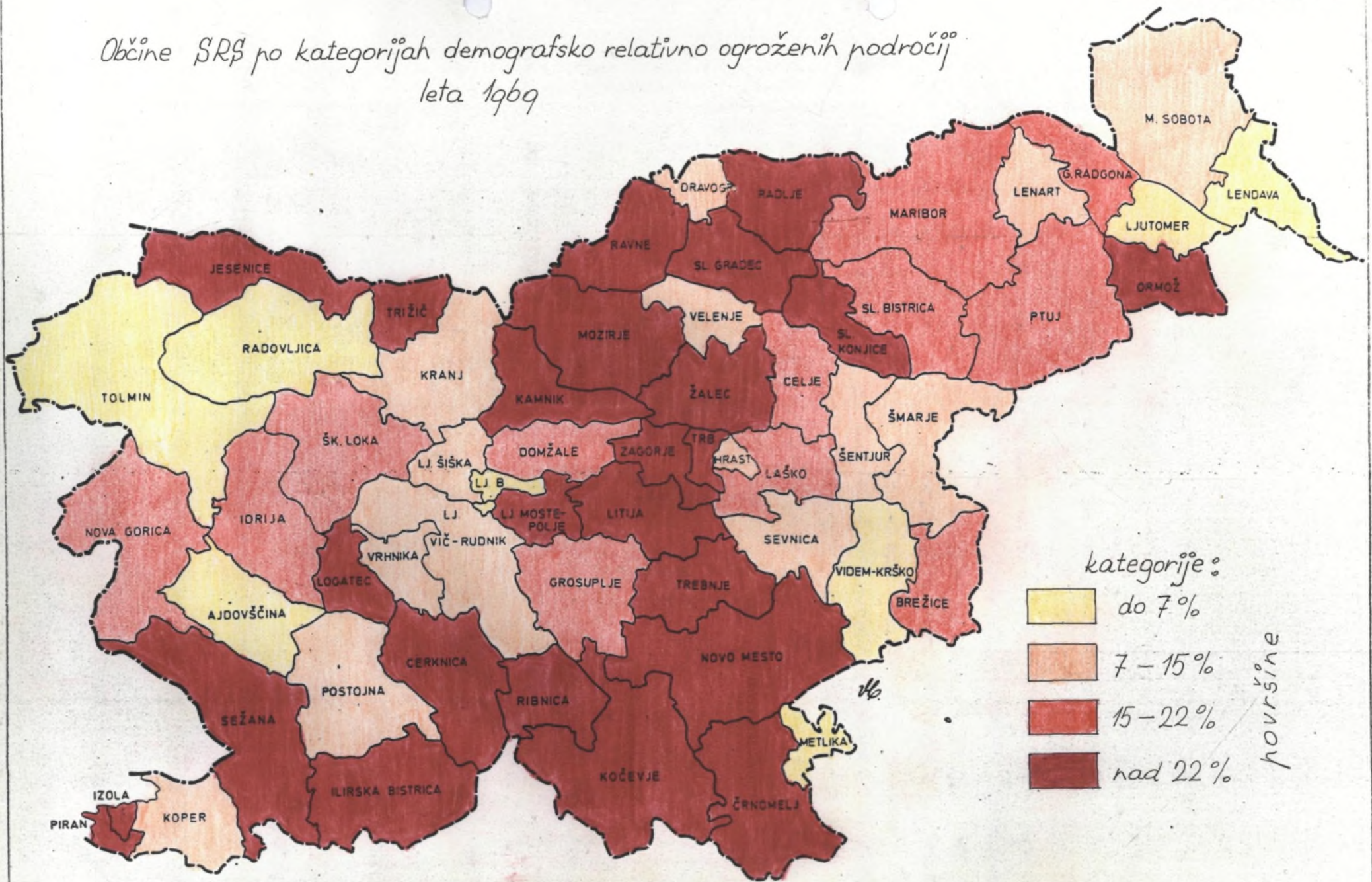
Občin z nadpoprečnim deležem teritorija demografsko neogroženih, pretežno agrarnih območij, je po številu 19. Občin, ki imajo poprečen delež takega teritorija, je 13. Občin z zmernim podpoprečnim deležem takega teritorija je 8, z močnim podpoprečnim deležem pa 20.

Nadpoprečno velik delež demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, imajo od občin Severovzhodne Slovenije naslednje občine: Ljutomer /61,1%/, Lenart /53,9%/, Lendava /45,3%/, Dravograd /48,3%/, občina Šentjur pri Celju ima takega teritorija 43,7%, okoli 30% takega teritorija imajo občine Ormož, Ptuj, Radlje ob Dravi in Slovenske Konjice v Severovzhodni Sloveniji, Brežice in Krško v Spodnjem Posavju, ter občine Ljubljana-Vič-Rudnik, Novo mesto, Trebnje, Ribnica ter Šmarje pri Jelšah. Poprečen delež demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, od 16% do 22%, imajo občine Domžale, Radovljica, Škofja Loka, Grosuplje, Celje, Laško, Žalec, Ravne na Koroškem, Slovenjgradec, Slovenska Bistrica, Sevnica in Ajdovščina.

Zmeren podpoprečen delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega teritorija, od 8% do 16%, imajo občine Kamnik, Zagorje ob Savi, Logatec, Ilirska Bistrica, Koper, Tolmin, Metlika in Maribor.

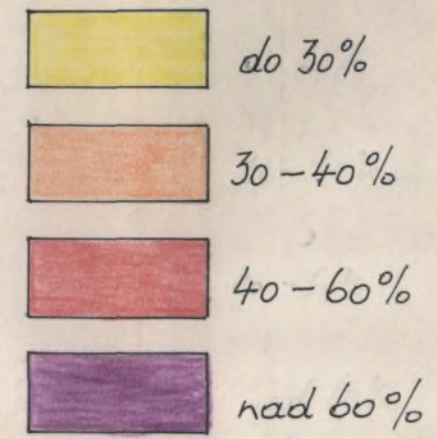
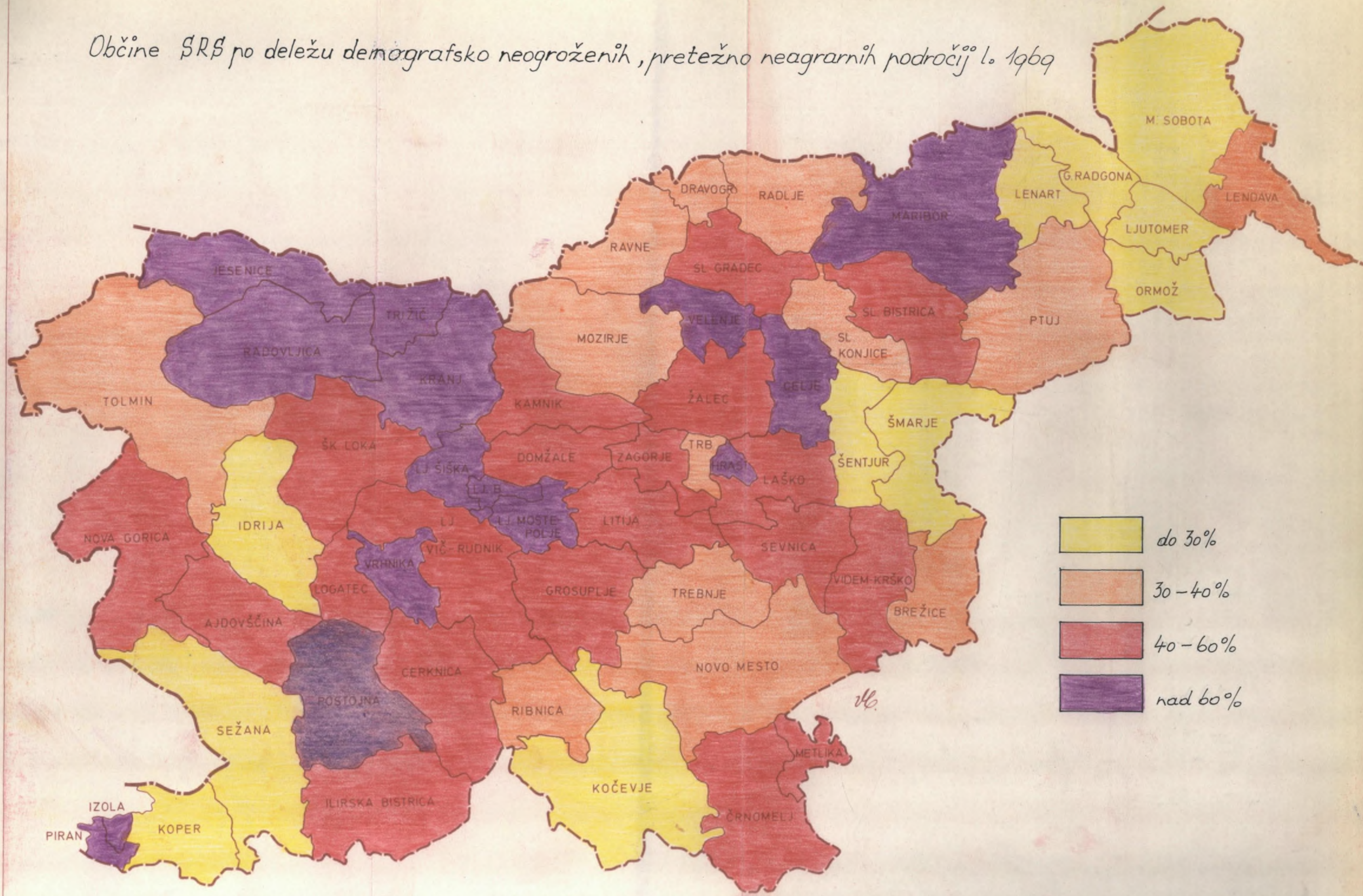
Občine s podpoprečnim deležem demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, delimo na tiste, ki takega ozemlja nimajo in na tiste, ki imajo takega ozemlja od 1% do 8%. Takega ozemlja nima 11 občin: Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-Center, Ljubljana-Moste-Polje, Tržič, Jesenice, Vrhnika, Piran, Postojna, Trbovlje in Hrastnik. Od 1% do 8% takega ozemlja imajo občine Ljubljana-Šiška, Kranj, Litija, Cerknica, Kočevje, Velenje ter Nova Gorica in Sežana.

Občine SRŠ po kategorijah demografsko relativno ogroženih področij leta 1969

kategorije %
 do 7%
 7-15%
 15-22%
 nad 22%
 površine

Občine SRŠ po deležu demografsko neogroženih, pretežno neagrarnih področij l. 1969

S pregledom razporeditve deležev demografsko neogroženih, pretežno agrarnih teritorijev po občinah, se nam zelo nazorno pokaže, v katerih občinah so še teritoriji, ki so agrarno prenaseljeni. V občinah, ki jih sestavljajo le demografsko neogroženi, pretežno neagrarni ter demografsko absolutno ogroženi teritoriji, je razkroj klasične agrarne strukture že v zaključni fazi.

Klasifikacija občin po deležu demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno regionalno demografsko strukturo

Po deležu demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora, delimo občine na štiri skupine; *KARTA ŠT. 4 IN 5/:*

- 1/ na občine s podpoprečnim deležem, z manj kot 30% demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora;
- 2/ na občine s poprečnim deležem, od 30% do 40% takega prostora;
- 3/ na občine z zmernim nadpoprečnim deležem, od 40% do 60% takega prostora;
- 4/ na občine z močnim nadpoprečnim deležem, z nad 60% takega prostora.

Občin s podpoprečnim deležem teritorija demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora, je po številu 10, občin s poprečnim deležem takega prostora je 14, občin z zmernim, nadpoprečnim deležem, je 21, in občin z močnim nadpoprečnim deležem takega prostora je 15.

Najmanjši obseg s podpoprečnim deležem demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno regionalno strukturo, imajo občine: Murska Sobota /13%/, Šentjur pri Celju /13,4%/, Lenart /14,7%/, Ljutomer /20,7%/, Kočevje /24,7%/, Šmarje pri Jelšah /26%/, Ormož /26,7%/, Koper /28,7%/ in Gornja Radgona /26,7%/.

Poprečen delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega teritorija, imajo občine: Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ptuj, Lendava, Slovenske Konjice, Brežice, Mozirje, Trbovlje, Novo mesto, Ribnica, Trebnje, Idrija in Tolmin.

Zmeren, nadpoprečen delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora, imajo občine: Ljubljana-Vič-Rudnik, Kamnik, Domžale in Škofja Loka, Cerknica, Logatec, Grosuplje, Črnomelj, Metlika, Ilirska Bistrica, Ajdovščina in Nova Gorica, Žalec in Laško, Litija, Zagorje ob Savi, Sevnica in Krško.

Nadpoprečno visok delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno demografsko strukturo, imajo občine: Ljubljana-Center /100%/, Ljubljana-Bežigrad /27,1%/, Ljubljana-Šiška /34,5%/, Vrhnika /36,8%/, Velenje /36,1%/, Hrastnik /35,4%/, Kranj /35,3%/, Celje, Jesenice, Radovljica in Tržič, Piran, Izola ter Maribor, pa imajo takega teritorija od 60% do 70%.

Teritorialna razporeditev občin po deležu območij s funkcionalno regionalno demografsko strukturo in njihova razvrstitve v štiri skupine, kaže, da se oblikujejo najboljše teritorialna jedra občin z visokim deležem teritorijev s funkcionalno demografsko strukturo, na širokem, sklenjenem območju občin, med Mariborom, Celjem, Ljubljano, Jesenicami, ter Ljubljano,

Postojno in Ilirsko Bistrico, ter Postojno, Ajdovščino in Gorico. Pas takega tipa občin, ki se vleče med Ljubljano in Celjem, prečka sklenjeni pas občin, med občinami Slovenjgradec, Velenjem, Trbovljami in Brežicami. Večina občin Severovzhodne in Vzhodne Slovenije pa ima podpoprečen delež teritorija s funkcionalno demografsko strukturo.

Kratek zaključek

Pri poizkusu klasifikacije občin z ozirom na razmerje med teritoriji s funkcionalno in nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo smo ugotovili:

- 1/ da ima večina občin sorazmerno majhen delež teritorija s funkcionalno regionalno demografsko strukturo;
- 2/ da ima večina občin velik obseg takega teritorija, ki ima nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. To pomeni, da so se v večini občin ob procesu razkroja stare klasične in oblikovanju demografske strukture industrijske družbe, izoblikovali obsežni teritoriji, ki naznanjajo odmiranje in razselitev prebivalstva že v bližnji bodočnosti. Nekatere občine imajo že tako velik del prostora, ki je demografsko absolutno in relativno ogrožen, da jim to že predstavlja resen socialnoekonomski problem;
- 3/ da ima sorazmerno majhno število občin obsežnejši teritorij z neogroženo regionalno demografsko strukturo, to je tak prostor, na katerem živi pretežno agrarno prebivalstvo, ki je sposobno naravnega obnavljanja.

Prav gotovo bomo morali pri nadaljnem usmerjanju regionalno-socialnega, regionalnogospodarskega razvoja posvečati veliko pozornost nastajanju in širjenju demografsko relativno in absolutno ogroženih območij, tako s stališča celotne SR Slovenije kot s stališča njenih posameznih regij in občin.

Posebno pozornost bomo morali posvečati varovanju demografske strukture območij, ki so še do danes zadržala demografsko strukturo, ki ima značaj pretežno agrarne neogrožene regionalne demografske strukture. Če bomo hoteli te neugodne tendence oblikovanja teh tipov demografsko absolutno in relativno ogroženih področij omejiti ali preusmeriti, se bomo morali najpreje še bolj podrobno seznaniti z vzroki nastajanja območij z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. Na osnovi teh spoznanj se bomo morali temeljito zamisliti o oblikovanju takih instrumentov usmerjanja socialnega razvoja SR Slovenije, ki bodo izboljšali demografsko strukturo demografsko absolutno in demografsko relativno ogroženih področij, in kar je še posebej pomembno, preprečili naj bi nadaljnjo intenzifikacijo take socialne in prostorske mobilnosti prebivalstva, ki vodi k pretiranemu praznenju nekaterih področij SR Slovenije ali pa k pretirani koncentraciji nekaterih področij SR Slovenije. Ker so občine tisti dejavniki, ki lahko zagotovijo preusmerjanje negativnih tendenc demografskih procesov, menim, da lahko z nadaljnjim proučevanjem in iskanjem teoretičnih izhodišč za klasifikacijo občin, mnogo pripomoremo le-tim pri iskanju instrumentov, s katerimi bi lahko preusmerjali neustrezne prostorske demografske procese znotraj občin SR Slovenije.

K A Z A L O V S E B I N E

	Stran
U v o d	1
Demografski procesi in klasifikacija občin v SR Sloveniji	3
Klasifikacija občin po podtipih demografskih področij v SR Sloveniji z nefunkcionalno re- gionalno demografsko strukturo	11
Klasifikacija občin po deležu demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno regionalno demografsko struk- turo	17
Kratek zaključek	19
Kazalo vsebine	21
Seznam prilog	22

S E Z N A M P R I L O G

Stran

1. Tabela:

Tipi regionalnih demografskih področij SR Slovenije	10

2. Karte:

- Občine SR Slovenije po kategorijah demografsko absolutno ogroženih področij leta 1969	11
- Občine SRS po kategorijah demografsko relativ- no ogroženih področij leta 1969	13
- Občine SRS po kategorijah demografsko neogro- ženih, pretežno agrarnih področij leta 1969	15
- Obseg območij tipov demografskih področij v občinah SRS leta 1969	17
- Občine SRS po deležu demografsko neogroženih, pretežno neagrarnih področij leta 1969	17

FILOZOFSKA FAKULTETA - UNIVERZA

Vladimir Klemenčič

KLASIFIKACIJA OBČIN SRS PO RAZMERJU MED DELEŽEM TERITORIJA
S FUNKCIONALNO IN NEFUNKCIONALNO REGIONALNO DEMOGRAFSKO
STRUKTURO.

Ljubljana, 1972

Delo "Klasifikacija občin SRS po razmerju med deležem teritorija s funkcionalno in nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo" je bila izdelana s finančno podporo Filozofske fakultete.

Raziskavo je opravil dr. Vladimir Klemenčič, redni profesor.
Karte in grafikone je izdelala Božena Antonič, analitik.

KLASIFIKACIJA OBČIN SRS PO RAZMERJU MED DELEŽEM TERITORIJA S FUNKCIONALNO IN NEFUNKCIONALNO REGIONALNO DEMOGRAFSKO STRUKTURO

Uvod

Hiter gospodarski in družbeni razvoj po drugi svetovni vojni spremlja zelo dinamična socialna in prostorska mobilnost prebivalstva, kar je značilno za demografski proces ob razkroju klasične agrarne in oblikovanju industrijske družbe.

V Sloveniji je razdobje po drugi svetovni vojni čas intenzivnega razkroja klasične agrarne strukture prebivalstva in oblikovanja strukture prebivalstva moderne industrijske družbe. Ta proces je povzročil intenzivno socialno in prostorsko mobilnost ter spremembo v demografski strukturi prebivalstva in sistema poselitve prebivalstva Slovenije. Nekdaj sklenjeno in homogeno, pretežno agrarno slovensko podeželje, se je zaradi različne intenzivnosti uveljavljanja elementov industrijske družbe regionalno-demografsko zdiferenciralo. Meja med mestom in podeželjem se je v demografski strukturi močno zabrisala. Okoli mest so se izoblikovala sklenjena, pretežno neagrarna demografska območja, ki so po svoji prebivalstveni strukturi že močno podobna strukturi prebivalstva mest. Odročna, večinoma hribovita območja, so ostala agrarna in se po svoji prebivalstveni strukturi razlikujejo od strukture prebivalstva mest odnosno od njihovih gravitacijskih območij. Iz odročnih področij se je prebivalstvo že v glavnem razselilo in naselilo v mestih ter njihovih demografsko že urbaniziranih gravitacijskih območjih.

V te selitve se vključuje predvsem mlado prebivalstvo. Zato odročna področja lahko označujemo kot področja odseljevanja, sta-

ranja in praznenja ter odmiranja agrarnega prebivalstva, mesta in njihova gravitacijska območja pa kot področja doseljevanja, pomlajevanja in koncentracije neagrarnega prebivalstva.

Na slovenskem podeželju, ki je imelo še pred dvema desetletjema enotno funkcionalno agrarno demografsko strukturo, je agrarno prenaseljeno prebivalstvo obvladovalo ves kmetijski gospodarski prostor z nerazvitimi proizvajalnimi sredstvi. V novejšem času so se pa že izoblikovale zone, kjer prebivalstvo zaradi demografskega odmiranja ne more več obvladovati agrarnega gospodarskega prostora, na drugi strani pa so nastala območja koncentracije prebivalstva, kjer so zaradi neustrezne poselitve prebivalstva in neustrezne razporeditve industrijskih ter infrastrukturnih objektov že nastala gospodarsko sicer razvita območja, ki že ponekod dobivajo značaj neustreznega, človeškemu zdravju škodljivega okolja.*1/

Prostorska zdiferenciranost Slovenije po demografskih procesih je tako močna, da so se že izoblikovali tem procesom odgovarjajoči tipi demografskih področij s funkcionalno in z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. Stihiji prepuščeno oblikovanje območij z deformirano regionalno demografsko strukturo (prebivalstva) je že doseglo tako kritično fazo, da bomo morali pri regionalnem prostorskem planiranju upoštevati demografsko strukturo prebivalstva kot zelo pomemben prostorsko-relevanten dejavnik nadaljnjega regionalnega prostorskega razvoja v SR Sloveniji.

*1/ Vladimír Klemenčič: Prostorska diferenciacija in razkroj stare klasične agrarne strukture prebivalstva v Sloveniji, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani /Tipkopis/, Ljubljana 1971, 20 str.

Vsebinska raznolikost demografskih procesov tako po posameznih delih SR Slovenije kot po posameznih delih občin je lahko odraz doslej še v slovenski geografiji slabše raziskanih činitelev pokrajine, gospodarske, politične ali prirodnogeografske narave, ali še bolje povedano, rezultat odnosov med družbo in naravo v procesu oblikovanja industrijske družbe na doseženi stopnji ekonomskega in tehnološkega razvoja v SR Sloveniji. To je rezultat bolj ali manj stihiji prepuščenega regionalnega razvoja, pri čemer stopata zlasti v razvoju pokrajine močno v ospredje dosedanja neustrezni koncept kmetijske ter odsotnost demografske politike.

Demografski procesi in klasifikacija občin v SR Sloveniji

Teritoriji občin v SR Sloveniji zavzemaajo obsežen prostor, ki je po regionalnih demografskih strukturah prostorsko zdiferenciran na tipe demografskih področij in sicer že do take mere, da nam ta regionalna demografska zdiferenciranost lahko služi za osnovo klasifikacije občin v SR Sloveniji. Klasifikacija občin po notranji regionalno-demografski zdiferenciranosti nam je zato lahko tudi dobro izhodišče za regionalno-prostorsko planiranje, zlasti pri urejanju problemov odmiranja pokrajine in pri usmerjanju teritorialne urbanizacije. Klasifikacija občin je lahko zasnovana na analizi demografske zonalne izoblikovanosti in je za geografijo Slovenije in za regionalno-prostorsko planiranje njenega teritorija koristna, zato, ker nam lahko služi kot merilo za opredeljevanje stopnje ogroženosti posameznih delov občin.

Podatki o mehanični in naravni rasti prebivalstva ter o deležu kmečkega prebivalstva so nam dober pokazatelj za tak način re-

gionalizacije teritorijev občin. Velik obseg teritorija SR Slovenije, ki ima s stališča gospodarstva in izrabe zemlje nefunkcionalno demografsko strukturo, nas opozarja na kritično stanje demografske strukture na sorazmerno velikem teritoriju SR Slovenije. Prav zato nam mora biti klasifikacija občin, ki je zasnovana na indeksu razmerja med območji občin s funkcionalno in območji občin z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo, dobra osnova pri usmerjanju regionalno-gospodarskega in regionalno-socialnega razvoja, saj sta lahko praznenje ali koncentracija prebivalstva po področjih opozorilo za tendence gospodarskega razvoja, ki so že privedle ali pa vodijo k oblikovanju neustreznega človekovega okolja.

Ta raziskava je le poizkus klasifikacije občin po demografskih procesih ali po medsebojnem razmerju obsega teritorija tipov regionalnih demografskih področij in je sestavni del odnosno samostojno poglavje dolgoletnih raziskav geografije prebivalstva Slovenije. * 2/, * 3/, * 4/.

-
- * 2/ Vladimir Klemenčič: Geografija prebivalstva Slovenije, Geografski vestnik XLIV/ je v tisku/, Ljubljana 1972.
- * 3/ Vladimir Klemenčič: Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 135-220.
- * 4/ Vladimir Klemenčič: Einer am Beispiel von Slowenien vorgenommener Versuch einer Klassifikation von Gemeinden, von räumlicher Differenzierung nach der Bevölkerungsmobilität. /S kartogrami in kartami v prilogi./, Geographical Papers, št. 1, Zagreb 1970, str. 129 - 143.

Demografski kriteriji za klasifikacijo občin SR Slovenije

Velike razlike v gospodarski in družbeni razvitosti med posameznimi področji in med občinami SR Slovenije so narekovale Skupščini SR Slovenije sprejetje zakona za pomoč slabše razvitim občinam. Pri tem so bili kot kriterij upoštevani narodni dohodek na prebivalce, odstotek kmečkega in odstotek zaposlenega prebivalstva. Med nerazvite občine so šteli občine, ki imajo letno manj kot 5.000 ND narodnega dohodka na prebivalca in več kot 40 % kmečkega prebivalstva, ter manj kot 20 % aktivnega prebivalstva, zaposlenega izven kmetijstva. Po teh kriterijih je bilo za obdobje 1971-1975 priznanih 11 občin v SR Sloveniji za nerazvite: Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Murska Sobota, Ormož, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Trebnje, Črnomelj in Ptuj. S takim kriterijem so bile prav gotovo izbrane za nerazvite tiste občine, ki že vsa povojna leta kažejo znake gospodarskega zaostajanja tudi v drugih družbenogeografskih potezah, ki so se pokazale pri vseh tistih geografskih študijah, ki so zajemale celotno Slovenijo, zlasti v Vrišerjevih in Kokoletovih študijah o centralnih krajih in njihovih gravitacijskih zaledjih in v Ilešičevi študiji o neenaki gospodarski razvitosti Slovenije.* 5/, * 6/, * 7/.

*5/ Dr. Igor Vrišer: - Mala mesta v SR Sloveniji. Problemi njihovega obstoja in nadaljnjega razvoja, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 7 - 166. - Centralna naselja v Jugoslaviji, Ekonomska revija XIX, Ljubljana 1968, str. 395 - 430.

*6/ Vladimir Kokole: - Centralni kraji v SR Sloveniji. Problemi njihovega omrežja in njihovih gravitacijskih območij, Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 5 - 112.

V Klemenčičevi študiji "Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva" se je pokazalo, da se je že do leta 1961 Slovenija zdiferencirala na območja zon, ki so izven zon dnevne migracije delovne sile, na območja zon z močno dnevno migracijo in na območja zon s šibko dnevno migracijo delovne sile.* 3/

Najnovejše raziskave Inštituta za geografijo univerze v Ljubljani o rasti prebivalstva med letoma 1953 in 1961 in 1961-1969, o prirodni rasti prebivalstva med letoma 1962 - 1968, ter o deležu kmečkega prebivalstva po katastrskih občinah v letu 1969, nam že dajejo prve osnove za tipologijo demografskih področij SR Slovenije na sploh in za rajonizacijo SR Slovenije po tipih demografskih področij.

Konstantno, že dve desetletji trajajoče nazadovanje števila prebivalstva v posameznem kraju, v katastrski občini ali na širšem območju občine, nam je prav gotovo opozorilo za neustrezne človekove življenjske pogoje. Če se le temu v istem kraju, v isti katastrski občini ter na širšem ali ožjem območju občine pridruži še večja umrljivost od rodnosti, nas to z gotovostjo opozarja, da so to pogoji za življenje že tako neugodni, da se je

*3/ Vladimir Klemenčič: "Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, Geografski zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 135-220.

*7/ Svetozar Ilešič: Die wirtschaftsgeographische Struktur Sloweniens in regionaler Sicht, Mitteilungen der Österreichischen geographischen Gesellschaft, Band 112, Heft 1, Wien 1970, str. 56-77.

zaradi konstantnega nazadovanja števila prebivalstva in odseljevanja že tako poslabšala demografska struktura, da se tamkajšnje prebivalstvo ne more več samo obnavljati po prirodni poti.

Sorazmerno visok odstotek kmečkega prebivalstva, ki presega 40 % vsega naseljenega prebivalstva po naseljih, po katastrskih občinah ali po ožjih ali širših območjih občin, opozarja na gospodarsko in socialno nerazvitost področja. Toda, v kolikor v takih območjih število prebivalstva v zadnjih dveh desetletjih le skromneje raste ali nazaduje odnosno stagnira, rodnost pa je v zadnjem desetletju še vedno večja od umrljivosti, opozarja le-to na agrarno prenaseljenost ali na to, da se tamkajšnje kmečko prebivalstvo še vedno lahko obnavlja po naravni poti.

Med znake pozitivnih tendenc demografskega razvoja po posameznih krajih katastrskih občin ter ožjih ali širših območjih občin sodijo naraščanje števila prebivalstva, večja rodnost od umrljivosti ter delež kmečkega prebivalstva, ki je nižji od 40 %.

Konstantno nazadovanje števila prebivalstva, nižja umrljivost od rodnosti ter odstotek kmečkega prebivalstva, ki je večji od 40 %, so znaki nefunkcionalne regionalne demografske strukture. Čim večje je število omenjenih kazateljev, tem višja je stopnja nefunkcionalnosti regionalne demografske strukture.

Konstantno naraščanje števila prebivalstva, večja rodnost od umrljivosti in delež kmečkega prebivalstva, ki je nižji od 40 %, so znaki funkcionalnosti regionalne demografske strukture. Čim večja sta mehanična in naravna rast prebivalstva in čim manjši je delež

kmečkega prebivalstva, tem večja je funkcionalnost regionalne demografske strukture.

Tako lahko ločimo dva tipa demografskih področij:

- a/ tip demografskega področja s funkcionalno regionalno demografsko strukturo,
- b/ tip demografskega področja z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo.

Skupen obseg katastrskih občin ali zon s funkcionalno demografsko strukturo na teritorijih občin odgovarja obsegu teritorija občin ki že imajo bolj ali manj urbanizirano regionalno demografsko strukturo, za katero je značilna koncentracija neagrarnega prebivalstva.

Skupen obseg katastrskih občin ali zon z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo na teritorijih občin odgovarja obsegu teritorija občin, ki ima demografsko strukturo, za katero sta značilni deagrarnizacija in praznenje prebivalstva.

Tip demografskega področja z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo lahko glede na prostorski učinek razdelimo na tri podtipe:

- a/ na demografsko absolutno ogrožena področja;
- b/ na demografsko relativno ogrožena področja;
- c/ na demografsko neogrožena, pretežno agrarna področja.

Za tip področja s funkcionalno regionalno demografsko strukturo je karakteristično, da je imel leta 1969 manj kot 40 % kmečkega prebivalstva, med letoma 1962 - 1968 večjo rodno od umrljivosti, med letoma 1953-1961 in 1961-1969 pa je izkazoval tendence po naraščanju števila prebivalstva. Označujemo ga tudi kot demografsko neogroženo, pretežno neagrarno področje.

Demografsko absolutno ogrožene so posamezne katastrske občine ali zone katastrskih občin, ki kažejo med obdobjema 1953 - 1961 in 1961-1969 znake konstantnega nazadovanja števila prebivalstva, med letoma 1962-1968 večjo umrljivost od rodno, v letu 1969 pa so imele več kot 40 % kmečkega prebivalstva.

Demografsko relativno ogrožene so bile posamezne katastrske občine /k.o./ ali zone katastrskih občin, ki so kazale med obdobjema 1953 -1961 in 1961-1969 znake nazadovanja števila prebivalstva, med letoma 1962-1968 pa so imele rodno še vedno nekoliko večjo od umrljivosti, leta 1969 pa so imele večihoma več kot 40 % kmečkega prebivalstva.

Demografsko neogroženo, pretežno agrarne katastrske občine ali zone k.o., so pa tiste, ki so izkazovale med obdobjema 1953-1961 in 1961-1969 znake nazadovanja ali stagnacija števila prebivalstva, a so imele še vedno nekoliko večjo rodno od umrljivosti, v letu 1969 pa so imele več kot 40 % kmečkega prebivalstva.

Demografsko neogrožene, pretežno neagrarne katastrske občine ali zone katastrskih občin so pa tiste, ki so izkazovale med letoma 1953-1961 in 1961-1969 znake močnejše rasti prebivalstva, med letoma 1962-1968 večjo rodno od umrljivosti ter so imele leta 1969 manj kot 40 % kmečkega prebivalstva.

TIPI REGIONALNIH DEMOGRAFSKIH PODROČIJ SR SLOVENIJE

Zap. št.	Občine SR Slovenije	Z NEFUNKCIONALNO REGIONALNO DEMOGRAFSKO STRUKTURO								S FUNKC.REG. DEM. STRUKTURO.	
		Z absolutno ogrož. reg. demogr. str.		z relat.ogr.reg. demograf.struk.		s pretežno agrar.neo-gr.reg.demog.struk.		z neog.reg.dem. pret.neag.str.		SKUPAJ v ha	
		SKUPAJ v ha	SKUPAJ v %	SKUPAJ v ha	SKUPAJ v %	SKUPAJ v ha	SKUPAJ v %	SKUPAJ v ha	SKUPAJ v %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1.	Ajdovščina	4.997	21,4	1.269	5,4	4.688	20,0	12.444	53,2	23.398	
2.	Brežice	3.802	14,1	5.722	21,4	8.636	32,2	8.648	32,3	26.808	
3.	Celje	321	1,4	3.706	16,2	4.612	20,1	14.306	62,3	22.945	
4.	Cerknica	2.555	9,0	10.112	35,7	2.406	8,5	13.223	46,8	28.296	
5.	Črnomelj	6.021	19,9	9.760	32,3	1.772	5,8	12.707	42,0	30.260	
6.	Domžale	3.008	12,5	4.346	18,1	5.300	22,1	11.337	47,3	23.991	
7.	Dravograd	589	5,6	748	7,2	5.071	48,3	4.087	38,9	10.495	
8.	Gor. Radgona	2.913	13,9	3.980	19,0	8.302	39,5	5.786	27,6	20.981	
9.	Grosuplje	3.363	9,8	7.571	22,0	7.146	20,8	16.338	47,4	34.418	
10.	Hrastnik	-		855	14,6	-		4.988	85,4	5.843	
11.	Idrija	10.236	29,7	7.326	21,3	5.941	17,3	10.898	31,7	34.401	
12.	Il. Bistrica	4.192	20,0	5.959	28,4	2.116	10,1	8.726	41,5	20.993	
13.	Izola	-		1.115	39,1	-		1.738	60,9	2.853	
14.	Jesenice	1.121	11,0	2.377	23,4	-		6.671	65,6	10.169	
15.	Kamnik	1.154	6,4	4.937	27,2	2007	11,1	10.022	55,3	18.120	
16.	Kočevje	9.447	23,8	19.955	50,2	500	1,3	9.805	24,7	39.707	
17.	Koper	13.812	51,6	2.285	8,5	2.992	11,2	7.685	28,7	26.774	
18.	Kranj	464	1,4	2.871	8,4	1.652	4,9	29.073	85,3	34.060	
19.	Krško	8.456	26,0	444	1,4	9.946	30,5	13.712	42,1	32.558	
20.	Laško	5.355	21,4	3.876	15,5	4.718	18,9	11.042	44,2	24.991	
21.	Lenart	3.756	18,4	2.648	13,0	10.998	53,9	3.005	14,7	20.407	
22.	Lendava	4.632	18,2	1.282	5,0	11.550	45,4	8.008	31,4	25.472	
23.	Litija	6.548	20,0	9.582	29,3	2489	7,6	14.143	43,1	32.762	
24.	Lj.-Bežigrad	-		134	2,9	-		4.504	97,1	4.638	
25.	Lj.-Center	-		-		-		454	100,0	454	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
26.	Lj.-Moste-Polje	-		4.640	30,5	-		10.561	69,5	15,201
27.	Lj.-Šiška	-		1.675	10,7	741	4,8	13,190	84,5	15.606
28.	Lj.Vič-Rudnik	4.127	9,2	3.905	8,7	12.572	28,2	24.049	53,9	44.653
29.	Ljutomer	2.167	12,1	1.103	6,2	10.952	61,1	3.700	20,6	17.922
30.	Logatec	1.628	15,0	3.281	30,1	1.367	12,6	4.609	42,3	10.885
31.	Maribor	4.753	7,6	10.140	16,1	6.884	10,9	41.116	65,4	62.893
32.	Metlika	4.733	43,7	-		1.676	15,4	4,428	40,9	10.837
33.	Mozirje	1.178	3,6	7.493	22,7	11.769	36,0	12,350	37,7	32.790
34.	Murska Sob.	17.871	25,8	8.214	11,8	34.277	49,9	9,046	13,0	69.408
35.	Nova Gorica	15.765	33,4	7,967	16,9	3.654	7,8	19.732	41,9	47.118
36.	Novo mesto	2.259	4,5	11.505	22,7	16.699	32,8	20.358	40,0	50.821
37.	Ormož	3.154	14,9	5,634	26,6	6.758	31,8	5.660	26,7	21.206
38.	Piran	-		1.456	32,7	-		2.996	67,3	4.452
39.	Postojna	4.486	15,2	2.494	8,4	-		22.525	76,4	29.505
40.	Ptuj	11.882	18,4	11.695	18,1	21.111	32,8	19.762	30,7	64.450
41.	Radlje ob D.	1.948	6,4	8.582	28,3	9.153	30,3	10.632	35,0	30.315
42.	Radovljica	1.843	10,6	623	3,6	2.860	16,4	12.093	69,4	17.419
43.	Ravne na Kor.	2.741	11,8	9.241	39,5	3.943	17,3	7.294	31,4	23,219
44.	Ribnica	1.493	11,9	3.819	30,6	3.153	25,2	4.046	32,3	12.511
45.	Sevnica	4.847	16,6	4.063	13,9	6.135	20,9	14.217	48,6	29.262
46.	Sežana	23.945	42,0	17.351	30,5	1.117	1,9	14.553	25,6	56.966
47.	Slov. Gradec	2.520	11,0	5,828	25,4	4.188	18,3	10.452	45,3	22.988
48.	Slov. Bistrica	3.042	9,6	6.748	21,5	6.927	22,2	14.646	16,7	31.363
49.	Slov. Konjice	1.346	6,5	6.675	32,3	5.300	25,6	7.333	35,6	20.654
50.	Šentjur pri C.	8.000	33,4	2.288	9,5	10.470	43,7	3,216	13,4	23.974
51.	Škofja Loka	4.009	9,2	9.313	21,2	9.633	21,9	20.951	47,7	43.906
52.	Šmarje pri J.	11.359	28,4	5.547	13,9	12.687	31,7	10.407	26,0	40.000
53.	Tolmin	20.993	48,6	305	0,7	5.564	12,9	16.329	37,8	43.191
54.	Trbovlje	-		3.743	65,4	-		1.981	34,6	5,724
55.	Trebnje	1.000	3,5	7.989	28,1	9.085	32,0	10.352	36,4	28,426
56.	Tržič	258	3,8	2.067	30,6	-		4.432	65,6	6.757
57.	Velenje	-		1.258	8,3	77	0,5	13.803	91,2	15.138
58.	Vrhnika	-		1.555	13,2	-		10.249	86,8	11.804
59.	Zagorje ob Savi	896	6,1	4.025	27,3	1.351	9,1	8.499	57,5	14.771
60.	Žalec	4.610	13,6	8.513	25,2	5.749	16,9	14.991	44,3	33.863
SR SLOVENIJA		265.595	16,9	303.595	19,4	328.694	21,0	667.908	42,7	1,565.792

Od skupnega poseljenega teritorija SR Slovenije, ki meri 1.565.792 ha, ima po navedenih kriterijih le 667.908 ha ali 42,7 % teritorija funkcionalno regionalno demografsko strukturo odnosno ogroženo regionalno demografsko, pretežno neagrarno strukturo. Ostali poseljeni svet SR Slovenije, ki meri 897.884 ha ali 57,3 %, pa ima nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. Od tega teritorija ima absolutno ogroženo regionalno demografsko strukturo 265.595 ha ali 16,9 %, relativno ogroženo regionalno demografsko strukturo ima 303.595 ha ali 19,4 % teritorija, pretežno agrarno neogroženo regionalno demografsko strukturo pa ima 328.694 ha ali 21,9 % poseljenega teritorija SR Slovenije.* (Tabela)

Če računamo, da imajo regionalno funkcionalno demografsko strukturo le tiste k.o. ali zone k.o., ki so demografsko neogrožene in pretežno neagrarne, potem lahko računamo, da ima regionalno funkcionalno demografsko strukturo le dobre štiri desetine poseljenega teritorija SR Slovenije, šest desetin teritorija pa ima nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo.

*/

SR Slovenija obsega 2.025.345 ha površine, od te obsega neposeljeni svet 459.553 ha ali 22,7 % površine.

Klasifikacija občin po podtipih demografskih področij v SR Sloveniji z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo

Klasifikacija občin po deležu demografsko absolutno ogroženih območij (Karta št 1.)

Po deležu površin demografsko absolutno ogroženih teritorijev po posameznih občinah SR Slovenije delimo le-te na štiri tipe:

- 1/ na občine z nadpoprečnim deležem demografsko ogroženih območij (glede na popreček celotne SR Slovenije), z več kot 18 % takega teritorija;
- 2/ na občine s poprečnim deležem demografsko absolutno ogroženih območij, ki imajo od 13% - 18 % takega teritorija;
- 3/ na občine z zmernim podpoprečkom deleža demografsko absolutno ogroženih območij, ki imajo od 7 % - 13 % takega teritorija;
- 4/ na občine z močnim podpoprečkom deleža demografsko absolutno ogroženih območij, ki imajo od 0 % - 7 % takega teritorija.

Od skupnega števila 60 občin SR Slovenije ima 22 občin od 0 % - 7 %, 19 občin ima več kot 18 %, 13 občin ima od 7 % - 13 % in 6 občin ima od 13 % - 18 % demografsko absolutno ogroženega območja. Največji nadpoprečni delež demografsko absolutno ogroženega teritorija imajo v zahodnem delu SR Slovenije naslednje občine:

Koper (51,6%), Sežana (42 %), Nova Gorica (33,4 %), Tolmin (48,6 %), Idrija (29,7 %), Ajdovščina (21,4 %), Ilirska Bistrica (20,0 %); na Notranjskem in Dolenjskem, občini Kočevje (23,8 %), in Črnomelj (19,9 %), v Spodnjem Posavju občina

Videm-Krško (26,0%), v Savinjski dolini občina Laško (21,4 %), v Severovzhodni Sloveniji občine Ptuj (18,4 %), Lenart (18,4 %), Lendava (18,2 %), in Murska Sobota (25,8 %).

Zmeren nadpoprečen delež demografsko absolutno ogroženega teritorija, med 13% in 18 %, imata v Spodnjem Posavju občini Brežice in Ševnica, na Notranjskem krasu občina Postojna, v Savinjski dolini občina Žalec, v Severovzhodni Sloveniji pa občini Gornja Radgona in Ormož.

Zmeren podpoprečen delež demografsko absolutno ogroženega teritorija, od 7 % do 13 %, imajo na gospodarsko razvitem osrednjem delu Slovenije naslednje občine: Ljubljana - Vič - Rudnik, Domžale, Grosuplje, Škofja Loka, Jesenice in Radovljica na Gorenjskem, na Notranjskem krasu občini Logatec in Ribnica, v Severovzhodni Sloveniji občine Maribor, Slovenjgradec, Ravne na Koroškem ter Ljutomer.

Občine z močnim podpoprečnim deležem demografsko absolutno ogroženega teritorija lahko delimo v tri skupine. Naj omenim, da deset občin SR Slovenije takega teritorija sploh nima. Med temi so v osrednjem razvitem prostoru Slovenije občine Ljubljana - Center, Ljubljana - Bežigrad, Ljubljana - Moste - Polje, Ljubljana - Šiška in Vrhnika, v rudarskem Zasavju občini Hrastnik in Trbovlje, na obalnem področju občini Piran in Izola, ter Velenje v Saleški kotlini.

Manj kot 4 % takega teritorija imata občini na gospodarsko razvitem delu osrednje Slovenije, Kranj in Tržič, na Dolenjskem občina Trebnje, v Savinjski dolini občini Celje in Mozirje.

Od 4 % - 7 % takega teritorija imajo občine Kamnik, Cerknica,

Novo mesto, Zagorje ob Savi, v Severovzhodni Sloveniji pa občini Dravograd in Radlje ob Dravi.

Občine s poprečnim in nadpoprečnim deležem demografsko absolutno ogroženih območij so v glavnem koncentrirane ob zahodni jugoslovansko - italijanski ter na območjih ob slovensko - hrvaški meji. To so občine, ki vključujejo v svoj teritorij obsežnejša območja dinarskokraškega in predalpskega hribovja ter subpanonskega terciarnega gričevaja. Ta svet je večinoma izven območij dnevne migracije delovne sile in se je v novejšem času izkazal kot manj primeren za kmetijsko ter infrastrukturno opremljanje in je že v veliki meri zapisan odmiranju prebivalstva, gospodarstva, pa tudi odmiranju kulturne pokrajine.

Klasifikacija občin po deležu demografsko relativno ogroženih območij (Karta št 2)

ri tej klasifikaciji lahko delimo občine SR Slovenije v štiri kategorije:

- 1/ na občine z nadpoprečnim obsegom, nad 22 %, demografsko relativno ogroženih območij;
- 2/ na občine s poprečnim obsegom, od 15 % o 22 %, demografsko relativno ogroženih območij;
- 3/ na občine z zmernim podpoprečnim obsegom, od 7 % - 15 %, demografsko relativno ogroženih območij;
- 4/ na občine z močnim podpoprečnim obsegom, do 7 %, demografsko relativno ogroženih območij.

Nadpoprečen obseg demografsko relativno ogroženih območij ima v SR Sloveniji 25 občin. Poprečen obseg ima 12 občin, zmerno podpoprečen obseg ima 14 občin, močan podpoprečen obseg demografsko relativno ogroženih območij pa ima 9 občin.

Med občinami z nadpoprečnim deležem demografsko relativno ogroženega teritorija so občine Trbovlje (65,4 %), Kočevje (50,2 %), Ravne na Koroškem (39,5 %) in Izola (39,1 %). Nekaj manj takega teritorija, okoli 30 %, imajo občine Ljubljana - Moste - Polje, Tržič, Litija, Ribnica, Cerknica, Trebnje, Ilirska Bistrica, Sežana, Piran, Slovenske Konjice in Radlje ob Dravi. Od 22 % do 30 % takega teritorija imajo občine Kamnik, Jesenice, Žalec, Mozirje, Slovenj Gradec, Zagorje ob Savi in Novo mesto.

Poprečen delež demografsko relativno ogroženega teritorija, od 15 % do 22 %, imajo občine, ki so gospodarsko različno razvite, tako Maribor, Slovenska Bistrica in Gornja Radgona, Celje, Laško, Domžale, Škofja Loka, Nova Gorica, Idrija, Grosuplje in Brežice.

Zmeren podpoprečen delež demografsko relativno ogroženega teritorija imajo večinoma občine z večjimi zaposlitvenimi kraji: Ljubljana - Šiška, Ljubljana - Viš - Rudnik, Vrhnika, Kranj, Koper, Postojna, Hrastnik, Velenje in Murska Sobota, poleg teh pa tudi občine, ki imajo le manjše zaposlitvene kraje, na primer občine: Dravograd, Lenart, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah in Sevnica.

Med občine z močnim podpoprečnim deležem demografsko relativno ogroženega teritorija, od 0 % do 7 %, spadajo tudi zelo različni tipi občin, na primer Ljubljana - Bežigrad in Ljubljana - Center, ki zavzemata izrazito mestni teritorij, Radovljica, Tolmin, Ajdovščina in Metlika, ki obsegajo obsežen hribovit kraški in prealpski svet, ter občine Krško, Lendava in Ljutomer, ki

vključujejo v svoj teritorij obsežen ravninski in gričevnat svet.

Demografsko relativno ogrožena področja so razvrščena zelo raznoliko. Največji delež demografsko relativno ogroženega teritorija imajo tiste občine, ki obsegajo več hribovitega sveta, a imajo hkrati večje ali vsaj srednjevelike zaposlitvene kraje, ki so si izoblikovali v svojih zaledjih zone zmerne dnevne migracije delovne sile. Demografsko relativno ogrožena področja so izrazito prehodne labilne zone. Kakšen bo nadaljnji demografski razvoj v teh zonah ter v kakšni meri se bo v njih pričela oblikovati funkcionalna regionalna demografska struktura, bo močno odvisno od regionalno gospodarsko-planskih posegov.

Klasifikacija občin po deležu demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija v SR Sloveniji (Karta št. 3.)

Po deležu demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, delimo občine SR Slovenije na štiri kategorije:

- 1/ na občine, ki imajo nadpoprečen delež, več kot 24 %, demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija;
- 2/ na občine, ki imajo poprečen delež takega ozemlja, od 16 % do 24 %;
- 3/ na občine, ki imajo zmeren, podpoprečen delež takega teritorija, od 8 % do 16 %;
- 4/ na občine, ki imajo močan podpoprečen obseg takega teritorija, manj kot 8 %.

Občin z nadpoprečnim deležem teritorija demografsko neogroženih, pretežno agrarnih območij, je po številu 19. Občin, ki imajo poprečen delež takega teritorija, je 13. Občin z zmernim podpoprečnim deležem takega teritorija je 8, z močnim podpoprečnim deležem pa 20.

Nadpoprečno velik delež demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, imajo od občin Severovzhodne Slovenije naslednje občine: Ljutomer (61,1%), Lenart (53,9%), Lendava (45,3%), Dravograd (48,3%), občina Sentjur pri Celju ima takega teritorija 43,7%, okoli 30% takega teritorija imajo občine Ormož, Ptuj, Radlje ob Dravi in Slovenske Konjice v Severovzhodni Sloveniji, Brežice in Krško v Spodnjem Posavju, ter občine Ljubljana - Vič - Rudnik, Novo mesto, Trebnje, Ribnica ter Šmarje pri Jelšah. Poprečen delež demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, od 16% do 22%, imajo občine Domžale, Radovljica, Škofja Loka, Grosuplje, Celje, Laško, Žalec, Ravne na Korškem, Slovenjgradec, Slovenska Bistrica, Sevnica in Ajdovščina.

Zmeren podpoprečen delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega teritorija, od 8% do 16%, imajo občine Kamnik, Zagorje ob Savi, Logatec, Ilirska Bistrica, Koper, Tolmin, Metlika in Maribor.

Občine s podpoprečnim deležem demografsko neogroženega, pretežno agrarnega teritorija, delimo na tiste, ki takega ozemlja nimajo in na tiste, ki imajo takega ozemlja od 1% do 8%. Takega ozemlja nima 11 občin: Ljubljana - Bežigrad, Ljubljana - Center, Ljubljana - Moste + Polje, Tržič, Jesenice, Vrhnika, Piran, Postojna, Trbovlje in Rastnik. Od 1% do 8% takega ozemlja imajo občine Ljubljana - Šiška, Kranj, Litija, Cerknica, Kočevje, Velenje ter Nova Gorica in Sežana.

S pregledom razporeditve deležev demografsko neogroženih pretežno agrarnih teritorijev po občinah, se nam zelo nazorno pokaže, v katerih občinah so še teritoriji, ki so agrarno prenaseljeni. V občinah, ki jih sestavljajo le demografsko neogroženi, pretežno neagrarni ter demografsko absolutno ogroženi teritoriji, je razkroj klasične agrarne strukture že v zaključni fazi.

Klasifikacija občin po deležu demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno regionalno demografsko strukturo.

Po deležu demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora, delimo občine na štiri skupine (Karta št. 4 in 5):

- 1/ na občine s podpoprečnim deležem, z manj kot 30 % demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora;
- 2/ na občine s poprečnim deležem, od 30% do 40 % takega prostora;
- 3/ na občine z zmernim nadpoprečnim deležem, od 40 % do 60 % takega prostora;
- 4/ na občine z močnim nadpoprečnim deležem, z nad 60 % takega prostora.

Občin s podpoprečnim deležem teritorija demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora, je po številu 10, občin s poprečnim deležem takega prostora je 14, občin z zmernim, nadpoprečnim deležem, je 21, in občin z močnim nadpoprečnim deležem takega prostora je 15.

Najmanjši obseg s podpoprečnim deležem demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno regionalno strukturo, imajo občine: Murska Sobota (13 %), Šentjur pri Celju (13,4 %), Lenart (14,7 %), Ljutomer (20,7 %), Kočevje (24,7 %), Šmarje pri Jelšah (26 %), Ormož (26,7 %), Koper (28,7 %) in Gornja Radgona (26,7 %).

Poprečen delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega teritorija, imajo občine: Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ptuj, Lendava, Slovenske Konjice, Brežice, Mozirje, Trbovlje, Novo mesto, Ribnica, Trebnje, Idrija in Tolmin.

Zmeren, nadpoprečen delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora, imajo občine: Ljubljana-Vič-Rudnik, Kamnik, Domžale in Škofja Loka, Cerknica, Logatec, Grosuplje, Crnomelj, Metlika, Ilirska Bistrica, Ajdovščina in Nova Gorica, Žalec in Laško, Litija, Žagorje ob Savi, Sevnica in Krško.

Nadpoprečno visok delež demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno demografsko strukturo, imajo občine: Ljubljana-Center (100 %), Ljubljana-Bežigrad (27,1 %), Ljubljana-Šiška (84,5 %), Vrhnika (86,8 %), Velenje (86,1 %), Hrastnik (85,4 %), Kranj (85,3 %), Celje, Jesenice, Radovljica in Tržič, Piran, Izola ter Maribor, pa imajo takega teritorija od 60 % do 70 %.

Teritorialna razporeditev občin po deležu območij s funkcionalno regionalno demografsko strukturo in njihova razvrstitvev v štiri skupine, kaže, da se oblikujejo najobsežnejša teritorialna jedra občin z visokim deležem teritorijev s funkcionalno demografsko strukturo, na širokem, sklenjenem območju občin, med Mariborom, Celjem, Ljubljano, Jesenicami, ter Lju-

bljano, Postojno in Ilirsko Bistrico, ter Postojno, Ajdovščino in Gorico. Pas takega tipa občin, ki se vleče med Ljubljano in Celjem, prečka sklenjeni pas občin, med občinami Slovenjgradec, Velenjem, Trbovljami in Brežicami. Večina občin Severovzhodne in Vzhodne Slovenije pa ima podpoprečen delež teritorija s funkcionalno demografsko strukturo.

Kratek zaključek

Pri poizkusu klasifikacije občin z ozirom na razmerja med teritoriji s funkcionalno in nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo smo ugotovili:

- 1/ da ima večina občin sorazmerno majhen delež teritorija s funkcionalno regionalno demografsko strukturo;
- 2/ da ima večina občin velik obseg takega teritorija, ki ima nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. To pomeni, da so se v večini občin ob procesu razkroja stare klasične in oblikovanju demografske strukture industrijske družbe, izoblikovali obsežni teritoriji, ki naznanjajo odmiranje in razselitev prebivalstva že v bližnji bodočnosti. Nekatere občine imajo že tako velik del prostora, ki je demografsko absolutno in relativno ogrožen, da jim to že predstavlja resen socialnoekonomski problem;
- 3/ da ima sorazmerno majhno število občin obsežnejši teritorij z neogroženo regionalno demografsko strukturo, to je tak prostor, na katerem živi pretežno agrarno prebivalstvo, ki je sposobno naravnega obnavljanja.

Prav gotovo bomo morali pri nadaljnjem usmerjanju regionalno-socialnega, regionalnogospodarskega razvoja posvečati veliko pozornost nastajanju in širjenju demografsko relativno in absolutno ogroženih območij, tako s stališča celotne SR Slovenije kot s stališča njenih posameznih regij in občin.

Posebno pozornost bomo morali posvečati varovanju demografske strukture območij, ki so še do danes zadržala demografsko strukturo, ki ima značaj pretežno agrarne neogrožene regionalne demografske strukture. Če bomo hoteli te neugodne tendence oblikovanja teh tipov demografsko absolutno in relativno ogroženih področij omejiti ali preusmeriti, se bomo morali najprej še bolj podrobno seznaniti z vzroki nastajanja območij z nefunkcionalno regionalno demografsko strukturo. Na osnovi teh spoznanj se bomo morali temeljito zamisliti o oblikovanju takih instrumentov usmerjanja socialnega razvoja SR Slovenije, ki bodo izboljšali demografsko strukturo demografsko absolutno in demografsko relativno ogroženih področij, in kar je še posebej pomembno, preprečili naj bi nadaljnjo intenzifikacijo take socialne in prostorske mobilnosti prebivalstva, ki vodi k pretiranemu praznenju nekaterih področij SR Slovenije ali pa k pretirani koncentraciji nekaterih področij SR Slovenije. Ker so občine tisti dejavniki, ki lahko zagotove preusmerjanje negativnih tendenc demografskih procesov, menim, da lahko z nadaljnjim proučevanjem in iskanjem teoretičnih izhodišč za klasifikacijo občin, mnogo pripomoremo le-tim pri iskanju instrumentov, s katerimi bi lahko preusmerjali neustrezne prostorske demografske procese znotraj občin SR Slovenije.

K A Z A L O V S E B I N E

	Stran
U v o d	1
Demografski procesi in klasifikacija občin v SR Sloveniji	3
Klasifikacija občin po podtipih demografskih področij v SR Sloveniji z nefunkcionalno re- gionalno demografsko strukturo	11
Klasifikacija občin po deležu demografsko neogroženega, pretežno neagrarnega prostora s funkcionalno regionalno demografsko struk- turo	17
Kratek zaključek	19
Kazalo vsebine	21
Seznam prilog	22

SEZNAM PRILOG

Stran

1. Tabela:

Tipi regionalnih demografskih področij SR Slovenije	10

2. Karte:

-Občine SR Slovenije po kategorijah demografsko absolutno ogroženih področij leta 1969	11
-Občine SRS po kategorijah demografsko relativ- no ogroženih področij leta 1969	13
-Občine SRS po kategorijah demografsko neogro- ženih, pretežno agrarnih področij leta 1969 ..	15
-Obseg območij tipov demografskih področij v občinah SRS leta 1969	17
-Občine SRS po deležu demografsko neogroženih, pretežno neagrarnih področij leta 1969 . . .	17